

Ю. В. Полякова, Є. В. Борода, О. О. Левада

Роль прикордонних територій у капіталізації інтелектуального потенціалу «старопромислових» регіонів України

Розглядаються особливості капіталізації інтелектуального потенціалу «старопромислових регіонів» України та вивчається роль прикордонних територій у цих процесах. Проведено оцінку розвитку інтелектуального потенціалу окремих регіонів України. На основі проведеного аналізу розроблено комплекс рекомендацій щодо розвитку інтелектуального потенціалу «старопромислових» регіонів та його практичного використання. Ключові слова: «старопромислові» регіони, інтелектуальний потенціал, технологія, патент, винахід, прикордонна територія.

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси підвищують роль прикордонних територій в економічному розвитку країни шляхом розширення зовнішньоекономічних зв'язків фірм та організацій, впровадження нових форм співробітництва та господарювання, ефективного використання наявних ресурсів, у тому числі інтелектуальних. Зміна ролі прикордонних територій у період постіндустріального суспільства, коли розвиток матеріального виробництва відбувається на основі нових технологічних досягнень, обумовлює актуальність розвитку інтелектуального потенціалу таких регіонів. Особливого значення в економічному розвитку України відіграють так звані «старопромислові» регіони, які характеризуються як території з наявністю виробничих потужностей, що одночасно мають певні проблеми та високий потенціал для розвитку наукоємної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні інтелектуальний потенціал є ключовим фактором економіки, що заснована на знаннях. Однією з передумов формування інтелектуального потенціалу є стимулювання інноваційної діяльності. Питання, пов'язані з зазначеними аспектами розвитку прикордонних територій, здебільшого висвітлюються у ракурсі формування інноваційної інфраструктури регіонів, розробці регіональних стратегій інноваційного та науково-технічного розвитку, порівняльної оцінки інноваційних і науково-технічних показників регіонів, аналізу тенденцій у сфері винахідництва, інноваційної безпеки регіонів в умовах глобалізації тощо.

© Ю. В. Полякова, Є. В. Борода, О. О. Левада, 2014.

Метою статті є виявлення ролі прикордонних територій у інтелектуальному потенціалі «старопромислових» регіонів України в умовах зростання конкуренції на світовому технологічному ринку і боротьбі за ефективне використання інтелектуальних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах виділяють такі функції прикордонних територій: забезпечення національної безпеки (митна, карантинна); транзитна (транспортні вузли, надання послуг); компенсаційна (переміщення робочої сили, товарів, послуг); адаптаційна (впровадження технологій, інновацій); проблемно-реалізаційна (розв'язання спільних проблем). Переваги прикордонних регіонів можна узагальнити як можливість ефективного використання місцевих ресурсів, кращого задоволення потреб населення та якості життя, формування та нарощування соціального капіталу, налагодження тісних контактів і взаємодії органів регіонального управління та підприємців.

Пріоритетним як для цілої країни, так і для окремих регіонів, є перетворення інтелектуального потенціалу на інтелектуальний капітал, під яким розуміють «знання, які можна перетворити на прибуток і оцінити. Він охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новинки, що можуть бути інновацією» [1, с. 296]. Можна також погодитися з твердженням, що від інтелектуального капіталу залежить, наскільки швидко країна увійде до числа передових постіндустріальних країн.

Дослідники зазначають, що до специфічних характеристик «старопромислових» регіонів належать такі [4]:

- інноваційна активність найчастіше є вузькоспеціалізованою та орієнтованою більше на вдосконалення наявних технологій, ніж на створення якісного нового продукту;
- системи генерації і поширення знань націлені на розвиток традиційних сфер промисловості, які характеризуються нестачею сучасних спеціалізацій;
- процес передачі технологій орієнтований на великі фірми, малі та середні підприємства майже не беруть участі у ньому.

Хоча світовий досвід показує, що саме малі фірми виконують роль розвідників і творців нової продукції, і отже, нових ринків, а великий бізнес зберігає за собою функції організатора масового виробництва і швидкого насичення ринку новою продукцією [3, с. 70].

У той же час застерігають, що система залежності від попереднього шляху розвитку, що спостерігається у «старопромислових» регіонах,

створює «ефект блокування» – ситуацію, коли структура виробництва стає настільки націленою на певний вид економічної діяльності та характер її здійснення, що її неможливо зсунути на інший шлях розвитку [4]. Це також можна розуміти як певну консервативність у економічній політиці «старопромислових» підприємств.

Попри те, що «старопромислові» регіони України займають лідируючі позиції серед інших регіонів, водночас їх розвиток характеризується виробництвом промислової продукції низького рівня наукоємності, високим зносом основних фондів, достатньо низькою сприятливістю до інновацій, складним екологічним станом [4].

Офіційна статистика показує, що у 2012 р. створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій займалися 2283 підприємства й організації України, майже дві третини яких – промислові підприємства. Протягом 2012 р. передові технології створювали 179 підприємств. При цьому загальна кількість створених технологій склала 516, у т. ч. 85% – нові для України, 15% – принципово нові. Із загальної їх кількості 17,4% створювалися за державним контрактом. На створені у 2012 р. передові технології загалом або на їх елементи було видано 1211 охоронних документів: 230 на винаходи, 704 на корисні моделі і 277 на промислові зразки.

Майже третина підприємств, які створювали передові технології, була зосереджена у м. Києві, 12,8% – у Харківській, 10,1% – Дніпропетровській,

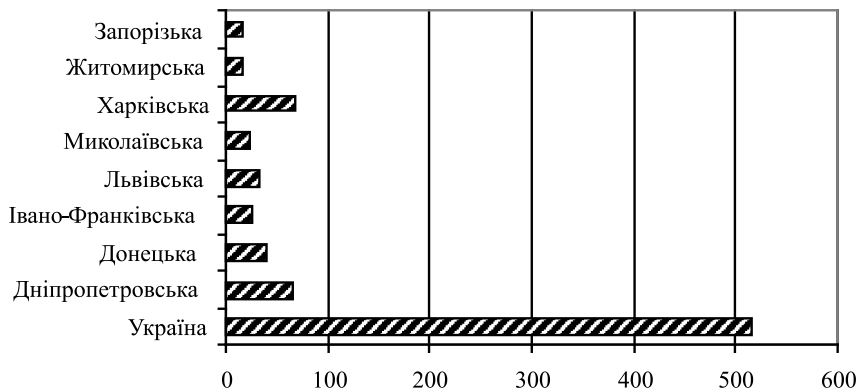

Рис. 1. Регіони України з найбільшою кількістю створених передових технологій

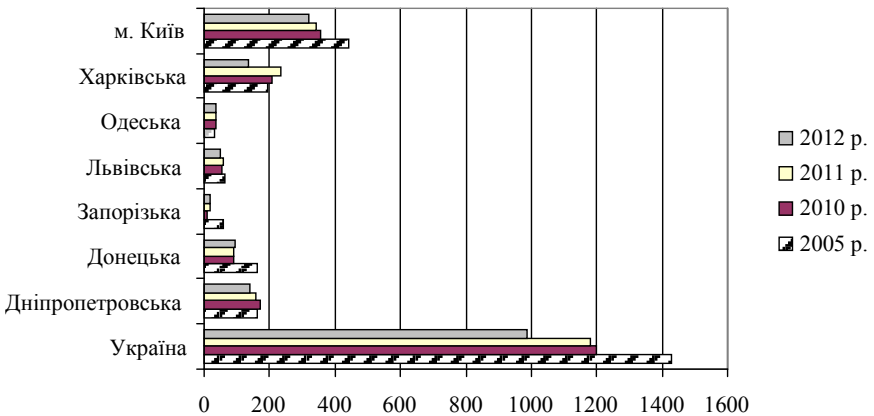

Рис. 2. Розподіл патентів на винаходи за регіонами України

8,4% – Донецькій, 3,9% – Луганській, 3,4% – Миколаївській областях [5, с. 122].

У 2012 р. кількість підприємств та організацій, що використовували передові технології у виробництві, збільшилась порівняно з 2011 р. на 9%, і становила 2134 (в основному за рахунок установ охорони здоров'я).

Найбільше підприємств, які використовували передові технології, розташовувались у Харківській (22,5% від загальної кількості), Донецькій (7,5%), Запорізькій (6,9%), Одеській (6,7%), Житомирській (6,4%) і Луганській (5,4%) областях; найбільшу кількість передових технологій було використано у Харківській (19,4% загальної їх кількості), Донецькій (11,1%), Дніпропетровській (9,6%), Запорізькій (5,8%) областях та у м. Києві (9,8%).

У 2012 р. підприємства та організації України використали у своїй діяльності 13219 передових технологій, з яких 14,4% упроваджені у 2012 р., 28,4% з терміном упровадження від 1 до 3 років, 39,3% – від 4 до 9 років, 17,9% – 10 і більше років. Кількість винаходів у використовуваних технологіях за весь час упровадження становила 1270 одиниць, у т. ч. 207 – у звітному році [5].

Найбільша кількість заявок на об'єкти інтелектуальної власності традиційно подається підприємствами та організаціями, що розташовані у таких областях: Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська, Харківська та м. Київ. У 2012 р. заявниками

цих регіонів подано загалом понад 6,2 тис. заявок на винаходи і корисні моделі, або близько 80% від загальної кількості заявок від заявників-юридичних осіб.

Зауважимо, що патентну систему вважають головним інститутом інноваційної економіки, а кількість отриманих патентів – показником конкурентоспроможності [2, с. 48]. Однак господарську роль винахід, захищений патентом, починає відігравати тоді, коли має безпосереднє використання, тому для комерційної реалізації патенту необхідно забезпечити на рівні регіонів наявність сучасної виробничої бази.

Проведений аналіз показує, що більшість регіонів, які володіють патентами на винаходи та створюють і використовують передові технології, належать до так званих «старопромислових» або прикордонних.

У подальшому розвитку при формуванні стратегії розвитку таких регіонів слід враховувати світовий досвід і глобальні тенденції розвитку, спиратися на власний інтелектуальний потенціал, максимально використовувати наявні конкурентні переваги та заохочувати міжнародне співробітництво. Наприклад, доцільно брати участь у спільних науково-дослідницьких розробках з іноземними дослідниками з подальшим патентуванням отриманих результатів (у тому числі і за кордоном) та їх комерціалізацією на власних виробничих потужностях. Такий підхід дозволить адаптувати найкращу світову практику, почуватися на рівних із закордонними партнерами, досягати власних цілей.

Оскільки найбільш інноваційно активними вважають представників малого та середнього бізнесу, то важливим вбачається на регіональному рівні створення інституцій для консультивання малого бізнесу з питань доступу до інтелектуальної власності, підвищення рівня розуміння значення патентного захисту для відстоювання власних прав і створення умов для патентування підприємствами своїх об'єктів інтелектуальної власності.

Аналіз стану науково-технологічної та інноваційної сфери найрозвиненіших країн свідчить про концентрацію зусиль на власних дослідженнях за науково-технологічними напрямками, що можуть забезпечити значні прориви у майбутньому, а також у тісну кооперацію всередині регіональних об'єднань задля посилення конкурентних переваг у світі.

У зв'язку з цим важливим вбачається налагодження тісної взаємодії між виробництвом і місцевими навчальними закладами, останні можуть виконувати державні або комерційні замовлення на науково-технічні розробки, а промислові підприємства у подальшому їх впроваджувати.

Оскільки, на думку дослідників, в умовах відсутності реального сектору економіки виділення ресурсів на науку може перетворитися у їх беззмістовне витрачання.

Необхідною умовою формування та капіталізації інтелектуального потенціалу «старопромислових» регіонів є використання людських ресурсів і забезпечення їх відповідної кваліфікації, зокрема на рівні регіонів можна корегувати відповідність набуття освіти до майбутньої професійної діяльності, з-поміж іншого – шляхом галузевого замовлення на підготовку кадрів.

Важливе значення на регіональному рівні слід приділяти розвитку та впровадженню підприємствами власних технологій, оскільки суцільна орієнтація на імпорт забезпечить лише певний ріст промисловості, не сприяючи отриманню монопольних конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Однак слід також брати до уваги той факт, що у світовій практиці швидким шляхом до технологічного розвитку є купівля патентів і ліцензій і започаткування на цій основі власного виробництва. Враховуючи це, на рівні регіонів слід чітко розмежовувати галузі, що можуть розвиватися за одним або іншим сценарієм.

Для цього має значення створення специфічного середовища на рівні територій, які ми розглядаємо, оскільки не лише інтелектуальний потенціал у вигляді науково-технічних розробок, технологій, патентів буде стимулювати економічний розвиток регіону, а й відповідні інституційні та економічні умови, створені на регіональному рівні, сприятимуть активності у винахідництві, інноваційній і науково-технічній діяльності, а також у їх впровадженні у реальному секторі економіки.

Висновки. Таким чином, розвиток інтелектуального потенціалу «старопромислових» регіонів має забезпечуватися за рахунок застосування різноманітних підходів, у тому числі шляхом використання їх прикордонного розташування та можливостей міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Гузенко Г. М. Інтелектуальний потенціал як основа розвитку економіки знань / Г. М. Гузенко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. – Харків, 2013. – №2. – С. 296-297.
2. Иванов В. В. Инновационная парадигма XXI : монография / В. В. Иванов. – М. : Наука, 2011. – 239 с.

3. Краус Н. М. Інноваційна діяльність та венчурний капітал в системній модернізації національної економіки: монографія / Н. М. Краус, О. М. Шевченко. – Полтава : Дивосвіт, 213. – 184 с.
4. Кузьменко Л. М. Старопромислові регіони України: інституціональні особливості розвитку [Електронний ресурс] / Л. М. Кузьменко, М. О. Солдак // Управління економікою: теорія та практика. – 2011. – № 2011. – С. 9-25. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012 році : стат. зб. / відп. за вип. І. В. Калачова ; Державна служба статистики України. – К. : Держстат України, 2013. – 287 с. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2013/sb/09_13/zb_ny_12.zip
6. Чуприна О. О. Прикордонне співробітництво регіонів: сучасні тенденції розвитку / О. О. Чуприна // Вісник економічної науки України. – 2011. – №1. – С. 175-178.

Polyakova Y. V., Boroda E. V., Levada O. O. Role of border-line territories in capitalization of intellectual potential of «old-industrial» regions of Ukraine.

In the article the peculiarities of capitalization of intellectual potential of «old-industrial» regions in Ukraine are examined and the role of border-line territories in these processes is studied. The estimation of development of intellectual potential of separate regions of Ukraine is conducted. On the basis of the conducted analysis the complex of recommendations concerning development of intellectual potential of «old-industrial» regions and their practical use is worked out.

Key words: «old-industrial» regions, intellectual potential, technology, patent, invention, border-line territory.

Полякова Ю. В., Борода Е. В., Левада Е. О. Роль приграничних територій в капіталізації інтелектуального потенціалу «старопромислових» регіонів України.

Рассматриваются особенности капитализации интеллектуального потенциала «старопромисловых» регионов Украины и изучается роль приграничных территорий в этих процессах. Проведено оценку развития интеллектуального потенциала отдельных регионов Украины. На основе проведенного анализа разработано комплекс рекомендаций касательно развития интеллектуального потенциала «старопромисловых» регионов и их практического использования.

Ключевые слова: «старопромисленные» регионы, интеллектуальный потенциал, технология, патент, изобретение, приграничная территория.